

LOKMAN SÛRESİNİN 34. ÂYETİ ÇERÇEVESİNDE TEFSİRDE BİR MAHİYET SORGULAMASI

Süleyman GEZER*

Özet: Bu makale Lokman sûresinin son ayetlerinde geçen ve daha çok “mugayyebatı hamse-beş bilinmeyen” ayetlerinin tarihi süreçte nasıl yorumlandığını ele almaktadır. Klasik dönemlerde ayette geçen ifadeler gayb olarak anlaşılmıştır. Ayrıca Allah'ın kudretine vurgular söz konusudur. Ne var ki çağdaş dönemle birlikte, bazı gelişmelerin ışığında yağmurun ve rahimlerde olanın bilgisi gayb olmaktan çıkarılmıştır. Bu durum yorumbilim ve tefsir geleneği açısından bazı sorunlara işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Gayb, Lokman, Mugayyebât-ı Hamse- Beş Bilinmeyen.

An Investigation of Nature in Tafsir within the frame of the verse 34 in the Surah al-Luqman

Abstract: This article discusses how the Qur'anic verses included in the latest part of the Surah al-Luqman and especially their gaining wide currency as mugayyabat-ı hamse (five unknown) have been interpreted in the historical process. The statements in the verses is regarded as “unseen” in the classical period. Besides, these verses have also been related with the sovereignty of Allah. However in the contemporary period, in the light of certain developments, the prediction of the rain and the “unknown” in the uterus isn't a mystery anymore. In this case, it's clear that the current situation contains some problems in terms of hermeneutics and exegetical tradition.

Key words: Gayb (unseen), Luqman, Mugayyabât-ı Hamse- Five Unknown.

1. Giriş

Bu çalışmada Lokman sûresinin son âyetlerinde geçen ve beş gayb olarak bilinen âyetlerin yorumlarından yola çıkarak tefsir literatüründe meydana gelen değişimlerin nedenleri üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Klasik dönemlerde âyetin anlaşılma biçimiyle son dönemlerde âyetin yorumlanma biçimi bazı yönlerden ayrılmaktadır. Bu ayrışmanın nedenleri daha çok gelişen hayat anlayışı-

* Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

nın yorumlar üzerindeki etkilerine bağlanabilir. Ancak çalışmamızda müfessirleri böyle bir yorum anlayışına sevkeden nedenler ve bu yorumların geçerliği tefsir disiplini çerçevesinde ele alınacaktır.

Konuya başlamadan önce tefsirin mahiyetine ilişkin bazı ön değerlendirmelerin yapılmasının faydalı olacağını düşünüyorum. Genel olarak tefsir faaliyeti, Hz. Peygamber'in gelen âyetler hakkında açıklama veya âyetler hakkında sorulan sorulara cevap vermesiyle başlamış olup sahabe, tâbîun ve daha sonraki nesiller tarafından devam ettirilerek günümüze kadar gelen bir süreç olarak tanımlanabilir. Bunu doğrulayan en önemli etken, asırlarca Kur'an üzerine tefsirler yazılmış olmasıdır. İlk dönem tefsir faaliyetlerine rengini veren temel unsur Hz. Peygamber'den ve Sahabeden gelen tefsir rivayetleridir. Kur'an hakkında konuşacak veya yorumlama faaliyetinde bulunan kimselerin konuya ilişkin bahsedilen rivayetlerden bir şahit getirme sürecini izlemesi gerekiyordu. Tefsir ve te'vil ayrımında bu açıkça görülmektedir. Tefsirin genellikle bir şahitle yani rivayetle desteklenmesi bunu doğrulamaktadır. Bu konuda gelen bazı haberlerde bunun izlerini görmek mümkündür. Mesela "Kendi rey'i ile Kur'an'ı tefsir eden kişi cehennemdeki yerini hazırlasın" sözü bunlardan biridir.¹ Bu ise ilk dönem tefsir kültürünü yaşatmak ve korumak amacıyla matuf olarak belli bir zihniyetin taşıyıcısı olan sözlerdir. Ne var ki bu durum Müslüman toplumların genişlemesi farklı fikir ve düşünce biçimlerinin ana bünyeye katılmasıyla birlikte yeni yorum ve tefsir tarzlarının oluşumunu hızlandırmıştır.² Tabii bir sonuç olarak ilk dönemlerde cari olan tefsir etme şekli ve yapısı yavaş yavaş evrilerek farklı yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Müslümanların İ'câzu'l-Kur'an konusunda takındıkları tavır Kur'an'ı çağlar üstü bir metin konumuna getirmiştir. Aslında i'câz konusu zamanıyla sınırlı benzeri bir âyet ve sûre getirme konusunda tehdâdî [meydan okuma]³ içermeye-

1 Muhammed b. Süleyman el-Kâfiyeci, *Kitâbu't-tefsîr fî kavâidi ilmi't-tefsîr*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Yayına Hazırlayan İsmail Cerrahoğlu, Ankara 1989, s. 5. İlgili rivayetin daha geniş bir değerlendirmesi için bk. Kadir Gürler, "Kur'an'ın Re'y ile Tefsirini Yasaklayan Rivayetlere Eleştirel Bir Yaklaşım", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/1, c. 3, sayı: 5, ss. 17-47; Benzer rivayetler için bk. Bedruddîn Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî ulumi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, Beyrut 2001, c. 2, ss. 178-179.

2 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., yy., ts., s. 113-120.

3 Bk. Bakara, 2/23; Yunus, 10/38; Hûd, 11/13.

Muhtemelen bu i'câz anlayışına bağlı olarak yorumlarda sınır tanımayan bir anlayışla Kur'an'a yaklaşımlar mevcuttur. Çünkü bu i'câz anlayışı yorumcuya bitmez tükenmez bir potansiyel vermektedir. Aslında herhangi bir metin birkaç şeyden bahsedebilir. Sonsuz anlam

sine rağmen her nedense alanı ve muhtevası geniş tutularak bu süreç devam ettirilmiştir. Arapları şiirin ve edebiyatın zirvesinde olan bir toplum olarak tasavvur ettiğimiz zaman, Kur'an'ın neyi gerçekleştirmeye çalıştığı bir kez daha belirginleşmektedir. Kur'an diğer metinlerden ayrı olarak kendini üst bir metin olarak döneminin Arap toplumuna kabul ettirmiştir. Bu bir gerçek olarak kabul edilmesine rağmen bu düşünceye dayanarak çağlar boyunca Kur'an'dan esrareniz ve onun lafzî manasına uymayan çıkarımlarda bulunularak yüceltmeye çalışılmıştır. Aslında bu yaklaşımlar sanki Kur'an'ı kurtarmak⁴ adına yapıyor izlenimi de vermektedir.

Tefsiri öznelikten kurtarmak için tarihi süreçte bazı girişimler olmuştur. Bunun için müfessirde aranan özellik ve şartlar belli bir sistematik dâhilinde ortaya konulmuştur. Bu şartlara büyük ölçüde tefsirde bir nesnellik aramanın ön şartı olarak bakılabilir. "Tefsirin muhtaç olduğu 15 ilim" başlığı altında sayılanlara bakıldığı zaman tefsiri bir nebze olsun keyfilikten uzak tutmaya matuf olduğu görülür. Bu sayılanlar arasında lügat, istikak, sarf, beyan, meâni, kıraat, nüzul sebepleri, asâr ve haber, hadis, nâsih-mensûh, muhkem-müteşabih gibi usulü fikh, ahlak, kelim ve mevhibe gibi ilimlerin sayılması tefsir yapmanın o kadar da kolay olmadığını ve müfessirin müracaatını gerektiren disiplinler olduğunu göstermektedir.⁵ Bu sayılan konu başlıklarına riayet edildiği sürece yorumlama faaliyetinde bulunalar kendilerini sınırlayacak ve mecbur hissedecekleri bir dil alanı içinde bulacakları şüphesizdir. Bu ise gelişigüzel yorum yapma serbestliğini azaltacaktır. İlk dönem Meâni'l-Kur'an, Mecâzu'l-Kur'an, Garîbu'l-Kur'an gibi dili merkeze alan eserlerin yazılması bahse konu düşün-

dünyasına sahip değildir. Ayrıca günümüzde sadece Arapçanın bilinmesi yeterli değildir. Kelimelerin nüzul sürecinde taşıdığı anlamlarının bilinmesi ve ilk muhataplarının ona yükledikleri anlamın deşifre edilmesi elzemdir.

- 4 "Kur'an'ı kurtarmak" ifadesi, modern dönemlerde ortaya çıkan birtakım soru ve sorunların Kur'an'la bütünleştirilmesi, ondan bir delil getirilmesi veya "zaten bunu Kur'an çağlar önceden haber vermişti" türünden ifadelerle Kur'an'a bir meşruiyet zemini açmayı hedefleyenlerin zihninde beliren bir tutum olarak tasvir edilebilir. Ayrıca Kur'an'ın norm ve ifade biçimlerine çağdaş dönemlerde bir dayanak bulma düşüncesi etkili olmuşa benzemektedir.
- 5 el-Kâfiyeci, *Kitabu't-tefsir fi kavaidi ilmi't-tefsîr*, ss. 52-53. Benzer görüşler için bk. ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi ulumi'l-Kur'an*, c. 1, s. 33; Celâluddîn Abdurrahmân Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1987, c. 2, s. 399.

Müfessirde aranan şartlar altında mevhibe kelimesinin geçmesi, üzerinde düşünülmeğe değer bir konudur. Aslında tefsir faaliyetinin Müslümanca bir tutum olduğu dile getirilmektedir. Müslümanların dışında kimselerin tefsir yapma çabalarının meşruiyeti bu anlamda gözden geçirilmelidir. Bu düşünce tefsirin işlevi, mahiyeti ve nasıl bir ilim olduğu konusunda bazı bilgilere de zımnen işaret etmektedir.

ceyi desteklemektedir.⁶

Yukarıda bahsi geçen düşünceleri daha da somutlaştırmak adına Lokman sûresinin son âyeti olan ve daha çok *mugayyabât-ı hamse* [beş bilinmeyen] olarak algılanan âyetleri ele almayı uygun bulduk. Bu âyetler Lokman Sûresinin 31/34. âyetidir. Sûre bu âyetle son bulmaktadır. Âyet Türkçeye şöyle aktarılabilir: “Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah’ın katındadır. O yağmuru yağdırır. Rahimlerde olanı bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah her şeyi bilen ve her şeyden haberdardır.”⁷ Genellikle bu ayette anılan konular gayb kapsamında değerlendirilir. Gayb, kelime olarak Arapçada bir şeyin gizli kalması, görünür olmaması, gözden uzak olması anlamında masdar, gizlenen hazırda olmayan bulunmayan şey manasında isim ve sıfat olarak kullanılır.⁸ Râğıb el-İsfahânî gaybı insanın duyuuları tarafından algılanmayan ve insan bilgisine açık olmayan diye tanımlar.⁹ Tanımlara bakılacak olursa gayb kelimesi, insana gizli olan ve insan idrakini aşan bir boyutunun olduğu açıktır. Kur’an’da bazı konuların Allah’tan başka kimseler tarafından bilinmeyeceği bunların teknik ifadeyle söylemek gerekirse *gayb* olduğu dile getirilir. Kur’an’ın dile getirdiği gayba ilişkin konuların başında kıyametin ne zaman kopacağı bilgisidir. Bu konu Kur’an’da Allah’ın kendi uhdesinde olduğu ve bu bilgiyi kimseye paylaşmadığı ifade edilir. Hatta bazı âyetlerde gaybın anahtarları Allah’ın elinde olduğu, göğün ve semaların gaybının Allah’tan başka kimse tarafından bilinmeyeceği, Allah’ın gayb ve şahadet âleminin bilgisine sahip olduğu vurgulanır. Dolayısıyla kıyametin oluşumu, ne zaman kopacağı gibi konuların bilgisi Allah’ın katında ve O’nun gizli hazinleri arasındadır. Bu konuda peygamberler ve Allah’a yakın meleklerle dahi bilgi verilmemiştir.¹⁰

Her nedense geçmişte kimsenin dikkatini çekmeyen gayba ilişkin algılar çağdaş dönemlerle birlikte değişmeye başlamıştır. Bu algı değişiminin temel nedeni ise yaşanan gelişmelerle doğru orantılı olarak Kur’an’dan bir referans bulma çabasıyla açıklanabilir. Acaba ilk dönem müfessirlerin dikkatini çekme-

6 Mustafa Karagöz, *Dilbilimsel Tefsir ve Kur’an’ı Anlamaya Katkısı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010.

7 Lokman, 31/34

8 Cemaluddîn Muhammed b. İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, Daru Sâdır, Beyrut 1990, c. 1, s. 654.

9 Râğıb el-İsfahânî, *Müfredât fî garîbi’l-Kur’an*, tahk.: Muhammed Halîl Aytânî, Dâru’l-Ma’rife, Beyrût 2001, s. 370.

10 A’râf, 7/187; Zuhruf, 43/85; Ahzâp, 33/63; Nahl, 16/77; Nâziat, 79/42-44; Mülk, 67/25-26.

yen fakat daha sonra gelenler tarafından âyetin farklı yorumlanması ne ile açıklanabilir? İlk dönem eserlerinde âyette sayılan beş şey gayb olarak değerlendirilirken daha sonraları çağımızda yazılan bazı tefsir eserlerinde bu gayb üçe indirgenmiştir. Rahimlerde olanı ilim ve teknoloji vasıtasıyla gözlemlenebilmesi doğacak çocuğun cinsiyetinin bilinebilmesini kolaylaştırmıştır. Sonuçta Kıyametin ne zaman kopacağı, kişinin yarın ne kazanacağı, nerede ve ne zaman öleceği bilgisi sadece Allah tarafından bilinebileceği genel olarak tekrarlanan bir görüştür.¹¹ Daha sonra değerlendirileceği gibi ilk bakışta bu türden yorumlar, yeni bir şeyin keşfedilmesine benzer birtakım heyecanlar uyandırabilir. Hatta çağlar sonra ortaya çıkan bir hakikatin keşfedilmiş olması, Kur'an'ın Allah tarafından gönderildiğinin ispatı olarak sunulabilir. Acaba vahyin taşıyıcısı ve tebliğcisi olan Peygamberin ve ilk elden vahyî bilgiye sahip olan Sahabenin bu âyetlerden ne anladıkları önemli değil midir? Veya metin açısından bakılacak olursa acaba Kur'an bu âyetlerde yıllar sonra ortaya çıkacak olan bir sonucu mu amaçlamıştı gibi sorular ciddiyetle sorulmalı ve üzerinde düşünülmalıdır.

2. Âyetin Nüzûl Sebebi Hakkında

Kur'an'ın yorumunda müfessirin elini rahatlatan araçların başında sebebi-nüzûl rivayetleri gelmektedir. Âyetlerin inmesine sebep olan olayların bilinmesi Kur'an'ın gerçekleştirmek istediği amacın keşfedilmesinde müfessire büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Ayrıca müfessirin bilmesi gereken konuların başında esbâb-ı nüzûl'un gelmesi konunun önemini bir kat daha artırmaktadır. Olaylar arasında irtibatın sağlanması, yeniden bağlam inşasında bulunabilmesi, olayların arkasında yatan anlamların yeniden keşfedilmesi bu rivayetler sayesinde mümkün olmaktadır. Bir anlamda bu rivayetler tefsirde keyfiliği azaltan ve müfessire sınırlamalar koyan bir disiplin olarak bakılabilir. Tarih boyunca müslümanların ortaya koymuş olduğu metin dışı rivayet malzemesi, Kur'an'ın anlaşılmasında ve neyi gerçekleştirmeye çalıştığının ortaya konulmasında önemli katkıları olan unsurların başında gelmektedir. Bu rivayet malzemesi başka kültürlerde türüne az rastlanılan yorumlamada yardımcı bir araçtan başka bir şey değildir.¹² Ulumu'l-Kur'an eserlerinde sebebi-nüzûl manaya vukûfiyet veya manaya nüfuz etmek biçiminde anlaşılır. Ayrıca Kur'an'ın manalarına

11 Bk. Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak (Kuran-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, Ankara 2006, c. 2, ss. 141-142.

12 es-Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, ss. 61-73.

ulaşmada en güçlü araçlardan biri olarak tasvir edilir.¹³ Durum böyle olmasına rağmen zaman zaman aşırı yorum örneklerini tefsirlerde görmek mümkündür. Şunu da belirtelim ki Kur'an'da bulunan her bir âyet için nüzûl sebebi aramak Kur'an diline ve oluşumuna aykırı bir tutumdur. Bununla birlikte Kur'an dili, sadece ahkâm ve kişiler arası cereyan eden olaylar için söz konusu değildir. Kur'an gündelik hayatın dilini yansıttasının yanısıra aynı zamanda geçmiş milletlerin anlatılarını ve metafizik dil diyebileceğimiz öte dünya hayatını resmeden bir dildir. Bu resmetme zaman zaman mecaz, kinaye gibi sembolik dil kullanmayı gerekli kılar.

Bununla birlikte tefsirde keyfiliği önlemek için geçmişten gelen rivayet malzemesi müfessirin en önemli başvuru kaynağıdır. Mesela Bakara sûresinin 115. âyetinde geçen "Her nereye dönerseniz dönün Allah'ın yüzü oradadır." ifadeleri bazı ideolojik tartışmalara konu olabilmektedir. Tartışma, bazı Mücessime ve Müşebbihe taraftarlarınca aşırı uç noktalara çekilerek Allah'ın insana benzeyip benzememesi gibi konular çerçevesinde tartışılmıştır. Oysa âyetin ilk anlamı kiblenin değiştirilmesiyle ilgilidir. "Allah'ın yüzü" ifadesi, "Allah'ın kiblesi" demektir.¹⁴

Bahsedilen âyetin nüzûl sebebi hakkında nakledilen rivayete göre badiye ehlinden olan Amr b. Hârise b. Muhârib Hz. Peygambere gelerek: "Ey Muhammed bana kıyametin ne zaman kopacağını haber ver. Yurdumuzda kıtlık var, bana yağmurun ne zaman yağacağını haber ver. Karım hamile, bana ne doğuracağını haber ver. Bugün ne kazandığımı biliyorum yarın ne kazanacağımı da haber ver. Nerede doğduğumu biliyorum, bana nerede öleceğimi haber ver." diye soru sorması üzerine indiği konusunda genel bir görüş vardır. Ayrıca Hz. Peygamberin "gaybın anahtarları beştir" diyerek âyeti okuduğuna dair görüşler de mevcuttur. İbn Abbas'tan gelen bir görüşe göre: "Kim bu beş gaybı bildiğini iddia ederse yalan söylemiştir. Kehanetten sakının çünkü kehanet şirke götürür şirk ve onun ehli cehennemdedir."¹⁵

Başka rivayetlerde sayılan beş şeyin gayb olduğu dile getirilir. "Gaybın anahtarları beştir. Allah'tan başka kimse mahiyetini bilemez. Kıyametin ne za-

13 ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, ss. 45-46.

14 Bk. Ebu'l-Fida İsmail b. Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, Daru Risaleti'l-Alemiyye, Beyrut 2010, c. 1, ss. 304-307; Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vil'i ayi'l-Kur'an*, tahk.: Ahmed Abdurrâzık el-Bekrî ve diğerleri, Daru'l-İslam, Kahire, 2009, c. 1, s. 220.

15 Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, tahk.: Ahmed Ferid, Daru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003, c. 3, s. 25; İbn Kesir, *age*, c. 6, s. 333.

man kopacağını ancak Allah bilir. Rahimlerin ne doğurduğunu yalnız Allah bilir. Yarın ne olacağını kimse bilmez. Ancak Allah bilir. Nerede öleceğini kimse bilemez yalnız Allah bilir. Yağmurun ne zaman yağacağını yalnız Allah bilir.” Görüldüğü gibi bu sayılan beş konu gayb kapsamında değerlendirilerek bu bilgileri Allah’tan başkasının bilemeyeceği vurgulanmıştır.¹⁶ Bunun yanısıra hadislerde geçen ifadeler bunu doğrular mahiyettedir. Bir rivayete göre Hz. Peygamber gaybın anahtarları beş diyerek Lokman sûresinin 34. âyetini okumuştur.¹⁷ Ebu Hureyre’den gelen bir rivayette beş şeyin Allah’tan başka kimse tarafından bilinmediği dile getirilir. İbn Ömer’den nakledilen bir diğer rivayete göre gaybın anahtarlarının beş olduğu onları Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceği aktarılır.¹⁸

3. Klasik Dönemlerde Âyetin Yorumlanma Biçimi

Klasik tefsir kaynaklarında verilen bilgi ve rivayetler geçmişte âyetlerin nasıl yorumlandığı ve nasıl algılandığı konusunda bize önemli ipuçları sunmaktadır. Herhangi bir konuyla ilgili olarak rivayet malzemelerine ve ilk elden bilgilere bu kaynaklar vasıtasıyla ulaşabilmektedir. Genel olarak önemli tefsir kaynaklarında âyette geçen beş şeyin gayb kapsamında ele alındığı ve bunların bilgisinin Allah katında olduğu belirtilir. Ayrıca âyetin yorumlanması esnasında hadislerin de bu konuda delil olarak istihdam edildiği görülür. Bu sayılanlar gaybın anahtarları olarak tasvir edilerek Allah’ın bildirmesi dışında kimsenin bunları bilmeleri mümkün değildir. Çünkü kıyametin vaktini ancak Allah belirler. [A’ râf, 7/187]. Yine yağmurun yağacağı zamanı Allah’tan başka kimse bilemez. Ancak Allah’ın meleklerine emretmesi veya kullarından dilediği kimselere bildirmesi halinde onun bilgisine sayılan varlıklar sahip olabilirler. Rahimlerde meydana gelen oluşumları, çocuğun kız mı erkek mi, isyankâr mı yoksa itaatkâr mı olacağını ancak Allah ve onun bildirmiş olduğu varlıklar bilebilirler. Yine insanın dünyada ve ahirette ne kazanacağı, kazancının ona fayda verip vermeyeceğini Allah bilir. Çünkü başka âyetlerde bunlar gaybın anahtarları olarak isimlendirilmiştir. Ve onların bilgisi Allah’ın yanındadır. [En’âm, 6/59].

16 Ebu’l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî en-Nisaburî, *Esbâbu’n-nüzûl*, Dâru İbn Kesir, Dimeşk-Beyrut 1993, ss. 289-290.

17 Abdullah Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu’s-sahîh*, el-Matbaatu’s-Selefiyye, Kâhire 1980, Kitabu’t-Tefsir, 2; ayrıca bk. İman, 37.

18 Buhârî, *İstiskâ*, 29.

Sünnette ise bu sayılanlar beş gayb diye isimlendirilir.¹⁹

İbn Abbas'tan gelen bazı rivayetlerde bahsedildiği gibi bu beş gaybı bildiğini iddia eden kimsenin yalan söylemiş olduğu, kehanetten sakınılması gerektiği çünkü kehanetin insanları şirke çağırdığı ve cehenneme soktuğu dile getirilir. Bu konuda şöyle bir anekdot anlatılır: Abbasi halifesi Mansûr rüyasında bir hayali varlığın denizden elini çıkararak beş parmağıyla ona işaret ettiğini görür.²⁰ Rüyanın mahiyetini ulemadan sorarak yorumlamalarını talep eder. Onlarda beş sene beş ay ömrünün kaldığını söylerler. Ebu Hanîfe ise bu konuda şöyle der: "Gaybın anahtarları beştir. Allah'tan başkası onu bilemez. Bilgisine sahip olmak istediğin konuda, sana hiçbir yol yoktur."²¹ Zemahşerî devamla birtakım örneklerden yola çıkarak âyette belirtilen kişinin kazancı ve akibeti kişiye özel olmasına rağmen bunların bilgisine bile ulaşmanın mümkün olmadığını, kaldı ki diğer bahsedilen üç bilgiyi edinmesinin çok uzak bir ihtimal olduğunu söyler.²²

Bazı rivayetlerde âyette geçen olayları bildiğini iddia edenler kâfirlikle itham edilmiştir. İbn Abbas'a dayandırılan bir haberde "Kim bunlardan herhangi birini bildiği iddiasında bulunacak olursa, Kur'ân-ı Kerîm'i inkâr etmiş olur. Çünkü o Kur'ân-ı Kerîm'e muhalefet eder."²³ Konuyla ilgili olarak bazı görüşlerde bunları bilmenin mümkün olmadığı fakat bazı tecrübeler ışığında tahminde bulunmanın mümkün olduğu dile getirilir.²⁴ Konu hakkında, kesin

19 Bk. İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, c. 6, s. 330.

20 Bazı tefsirlerde Mansûr'un Azraili rüyasında gördüğü ve meleğin ona, beş parmağıyla işaret ettiği şeklinde geçer. Bk. Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Neseî, *Tefsiru'n-Neseî*, Kahraman Yay., İstanbul 1984, c. 2, s. 286.

21 Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîli fi vucûhi't-te'vil*, Dâru'l- Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 2003, c. 3, s. 489

22 ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 3, s. 490.

23 Tecrübeler sonucu annenin karnındaki yavrunun erkek mi dişi mi olduğu ve daha başka hususlar bilinebilir. Bazen bu tecrübenin dışına çıkılarak alışlagelenden farklı sonuçlar ortaya çıkabilir. Buna göre geriye nihai ilim, sadece yüce Allah'a aittir. Rivayete göre bir yahudi yıldızlara göre hesap yapardı. İbn Abbâs'a: "İstersen sana oğlunun yıldızı ile ilgili haber vereyim diyerek on gün sonra öleceğinin söyler. Sen ise gözlerin kör olarak öleceksin. Ben de bir sene dolmadan öleceğim. Bunun üzerine İbn Abbâs ona: Ey Yahudi! Nerede öleceksin? diye sorunca, Yahudi: Bilemiyorum diye cevap vermiştir. Bunun üzerine İbn Abbâs: Yüce Allah doğru söylemiştir; "Hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez" buyruğunu okudu. İbn Abbâs geri döndüğünde oğlunun sıtmaya yakalanmış olduğunu gördü ve on gün sonra vefat etti. Yahudi de sene dolmadan önce öldü, İbn Abbâs âmâ olarak vefat etti. Bk. Ebu Abdullah Muhammed b. el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, yy., ts., c. 14, ss. 82-83.

24 Bazı durumlarda birtakım tecrübelerden yola çıkarak bazı şeylerin olmasında zorunlu olarak

olarak geleceğe ait bilgide bulunmanın küfürle eşdeğer olarak görüldüğüne dair bazı rivayetler de mevcuttur.²⁵

Katâde'den gelen bir rivayette “yağmuru indirir” ve “rahimlerde olanı Allah bilir” ifadelerinde yağmurun ne zaman, gece mi gündüz mü yağacağını hiçbir kimse bilemez, rahimlerde olanın kız mı erkek mi, renginin siyah mı yoksa kırmızı [beyaz] mı olacağını kimse bilemez denilerek bunların bilgisinin Allah katında olduğu vurgulanır.²⁶ *Celâleyn* tefsirinde ise konuyla ilgili olarak kıyametin kopma vakti, yağmurun ne zaman yağacağı ve rahimlerde olanın bilgisinin Allah'tan başkası tarafından bilinmeyeceği dile getirilir. Ayrıca kalan diğer iki şeyin de Allah tarafından bilinebileceği açıklanır.²⁷ Hz. Peygamberden gelen çoğu rivayetlerde bunların *muğayyebât-ı hamse* olarak değerlendirildiği görülür. Mesela “Şu beş şeyin dışında bana her şeyin anahtarları verildi” dedikten sonra âyetleri okumuştur.²⁸ Ferrâ âyetin başını olumsuz manasına alır. Yani kıyametin vaktini onun dışında kimse bilemez. “Hiçbir kişi yarın ne kazanacağını idrak edemez” sözüyle ilgili olarak bunun “nefy” manasına gelmesinin açık olduğunu, birinci durumda ise “yanındadır” ifadesinde bulunan zamirle açıklık kazandığını söyler. Yani “kıyamet bilgisi onun yanındadır” derken bunun olumsuz anlama geldiğini - Allah'tan başka kimse onun vaktini bilemez - izah eder.²⁹

Acaba bahse konu âyetlerde gaybın sayısının insanlara bildirilmesi mi amaçlanmıştır; yoksa durum bunun dışında başka şeylere mi matuftur? Verili

değil de adet olduğu üzere böyle diyen biri ne kâfir ne de fasık olur. Mesela çocuğun erkek mi kız olacağıyla ilgili olan hamile kadının vücudunda gözlemlenen bazı değişimlerden yola çıkarak yapılan tahminler bu gruba girer. Ömrünün gelecek zamanlarında belli bir şeyi yapacağını veya kazanacağını iddia eden kâfir olur. Yahut olmadan önce olaylar hakkında mücmel ve mufassal olarak haber veren kimsenin de kâfir olacağına hiç bir tereddüt yoktur. Bk. el-Kurtubî, *age*, c. 7, ss. 2-3.

25 Bununla ilgili olarak şu ifadeler ilginçtir. Bir kimse bir işarete dayalı olarak söylesin veya söylemesin yarın yağmur yağacak derse kâfir olur. Birtakım emarelerden yola çıkarak yarın Allah'ın takdiri ve bilgisi dâhilinde yağmur yağacak diyen bir kimse ise kâfir olmaz. Bu şekilde konuşmaması ise müstehaptır. Çünkü bu gibi ifadeler kâfirlerin sözlerine eşdeğerdir. Bk. el-Kurtubî, *age*, c. 14, ss. 2-3.

26 Bk. et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. 8, s. 6576.

27 Celâluddîn Abdurrahmân Ebî Bekr es-Suyûtî; Celaluddin el-Mahallî, *Tefsiru Celaleyn*, Mektebetu Yasin, yy., ts., s. 413.

28 İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, c. 6, ss. 330-331.

29 Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad el-Ferra, *Meâni'l-Kur'an*, Alemu'l-Kutub, Beyrut 2011, c. 2, s. 642.

bazı bilgilere bakılırsa burada bahsedilen konu Allah'ın kudretine ilişkindir. Mesela bazı müfessirler, konuya ilişkin âyetleri Allah'ın kudreti ile ilişkilendirmişlerdir. Fahrüddîn er-Râzi'nin bu konudaki açıklaması özetle şöyledir:

“Bazı müfessirler Allah'ın bu âyetle insanlardan beş şeyin bilinmesini yasakladı görüşündedirler. Her ne kadar bu doğru ise de amaç başkadır. Allah tufan zamanında ki bir kum tanesinin doğudan batıya kaç defa nakledildiğini ve nerede bulunduğunu bilir. Ondan başkası bunu bilemez. O halde bu beş şeyin anılmasındaki tahsisin açıklanma imkânı yoktur.”

Bir önceki âyette geçen [Lokman, 31/33] “o günden korkun” ve “gerçekten Allah'ın sözü hakır” gibi kıyametin mutlaka gerçekleşeceği bildirildikten sonra muhtemel “o gün ne zaman” gibi sorulacak bir soruya verilecek cevap mahiyetinde olduğunu dile getirir. Âyetler açıkça kıyamet vaktinin Allah'tan başkası tarafından bilinmeyeceğini ve mutlaka gerçekleşeceğini haber vermektedir. Râzi devamla “Ey kıyamet vaktini soran kimse, sen kendin için daha önemli işler hakkında bilgi sahibi değilken, yani yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini bilemezken sana mı düşer kıyametin ne zaman kopacağı” şeklinde yorumlar.³⁰ Anlaşılan o ki diğer sayılan konuları Râzî, gayb kapsamından çıkarılmamış ve Allah'ın kudreti açısından konuya yaklaşmıştır. Taberî ise “yağmuru yağdırır” ifadesinde Allah'tan başka birinin buna güç yetiremeyeceğini, âyetin sonunda geçen “Şüphesiz Allah âlimdir, hâkimdir” ifadesi hakkında şöyle bir yorum yapar: “Bütün bunları bilen Allah'tan başkası değildir. Allah her şeyin bilgisine sahiptir. Ona hiçbir şey gizli kalmaz. Olan ve olacak her şeyden haberdardır.”³¹

4. Çağdaş Dönemlerde Âyetin Ele Alınış Biçimi

Çağdaş dönemle birlikte çoğu konularda olduğu gibi Kur'an yorumlarında da geleneksel yorum anlayışından farklı bazı yorumlar ortaya çıkmıştır. Özellikle Batı dünyasında meydana gelen köklü değişim ve dönüşümler İslam dünyasının etki altına almaya başlamıştır. İslam dünyası bu baskıya karşı geliştirdiği tutum ise daha çok savunmacı ve özür dileyici olmuştur. Bu zihni tutumun izleri ister istemez yazılan tefsirlerde ve Kur'an yorumlarında görülmeye başlamıştır. Son iki asırdır Batı karşısında alınan siyasi, ekonomik ve askeri alanda meydana gelen yenilgilerin müslümanlar tarafından farklı bir savunmayla ge-

30 Fahrüddîn er-Râzi, *Mefatihü'l-gayb*, tahk.: Seyyid İmran, Daru'l-Hadîs, Kahire 2012, c. 13, s. 160.

31 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. 8, s. 6576.

çalıştırılmeye çalışıldığı görülür. Bunun en tipik örneği İslam'ın akılla, bilimle çatışmadığı hatta bilim ve dinin uyum içinde hareket ettiği, sahil bilimsel bulguların, zorlama birtakım yorumlarla Kur'an'da mevcut olduğu şeklinde tezahür eden bir zihni tutumun ortaya çıkmasından bahsedilebilir.³² Bilimsel dil ve din dilinin farklı varlık alanlarına ait olduğu unutulur adeta Kur'an'ın meşruiyetine bir dayanak aranmaktadır. Ayrıca çağdaş dönemlerde Kur'an ve tefsirin sosyal gelişme ve değişimlerin meşrulaştırılması için bir araç işlevi görmesi³³ üzerinde düşünmeye değer konular arasındadır. Yazılan tefsirlerde muhtemelen bilim alanında meydana gelen gelişmelerden dolayı Kur'an yorumları da nasibini almış görünmektedir. Modern bilimsel görüşlerle âyetleri uzlaştırma çabaları veya bilimin ortaya koyduğu sonucun zaten Kur'an'da mevcut olduğu şeklinde beliren zihni tutum sonuçları değerlendirilmeden kullanılmaya devam etmiştir. Sonuç olarak Kur'an ve bilimsel hakikatler birbiriyle uyum içinde olduğu ve Kur'an'ın sahilliği bilim tarafından da onaylandığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Geçmişte gaybın sayısı hakkında herhangi bir tartışma mevcut değilken günümüzde bazı tartışmaların yapıldığına şahit olmaktadır. Her nedense günümüzde bahsi geçen konularda gayb'ın üç'e indirildiği görülür. Mesela Süleyman Ateş tefsirinde bilinmeyen şeylerin üç olduğunu iddia ederek şu açıklamalara yer vermektedir:

"Yağmuru yağdırır" deyiminde yağmurun yağacağını ondan başka kimse bilemez anlamı yoktur. Dolayısıyla meteorolojik olayların daha önceden tahmin edilemeyeceği gerçeği yanlıştır. Keza rahimlerde olanı bilir ifadesinden de Allah'ın rahimlerde gizli olanı bildiği belirtilir. Ondaki başkası rahmin içindeki çocuğun cinsini bilemez manası yoktur. Sonuç olarak âyette aslı bilinmeyen üç [mugayyebât] zikredilmiştir. Çünkü bu sayılanlar yani üç şey gelecekle ilgilidir. Bunlar ise gaybla ilgilidir."³⁴

Derveze hadislerde geçen beş durumun gaybın anahtarları olduğu belirtmekle beraber insanların bilmelerinden uzak olmadığını söyler.³⁵ Mevdudi'ye

32 Bilimsel yorum hakkında daha geniş bilgi için bk. Süleyman Gezer, *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu -Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2009, ss. 23-122.

33 Necmeddin Gökkır, *Modern Türkiye'de Tefsire Yaklaşımlar*, Tefsire Akademik Yaklaşımlar II, ed. Mehmet Akif Koç-İsmail Albayrak, Otto Yay., Ankara 2013, c. 2, s. 193.

34 Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, yy., ts., c. 7, ss. 85-86.

35 M. İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-hadis*, Eksen Yay., yy., 1997, c. 3, s. 181 ; Cevâd Muğniye, *et-Tefsiru'l-kâşif*, Dâru'l-Kitabi'l-İslami, yy., ts., c. 6, ss. 174-175.

Cevâd Muğniye, yağmurun belirtileri ortaya çıktıktan sonra insanın bunu tahmin etmesinin mümkün olduğunu, rahimlerde olanın ise birtakım aletler yardımıyla bilinebileceğini belirtir. Fakat çocuğun iyi veya kötü olacağı bilgisi Allah katındadır.

göre bu âyet müşriklerin ahiret va'dini peygamberden duyduklarından beri sormuş oldukları soruya bir cevap mahiyetindedir. Kıyametin vaktiyle ilgili bilgiye yalnız Allah sahiptir şeklindeki ilk cümle sorunun asıl cevabıdır. Bunu izleyen diğer dört cümle ise asıl cevabı pekiştirmek amacıyla gelmiştir. Ona göre, Allah'ın bildiği ve sırî şeylerin tam bir bilgisinin verilmemesi, Allah'ın bilgisinin bunlardan ibaret olduğu sonucunu ortaya koymaz.³⁶ Seyyit Kutub'un bu konudaki yaklaşımı ilginçtir: "İnsanların tecrübeler ve çeşitli aletler yardımıyla yağmurun ne zaman yağacağını tahmini olarak bilebilirler" dedikten sonra insanın yağmuru yağdıran sebepleri yaratacak güce hiçbir zaman sahip olamayacağını söyleyerek âyette yağmurun Allah'a tahsis edilmesinin kudret bakımından olduğunu ifade eder. Fakat aynı tutumu "Rahimlerde olanı Allah bilir" ifadesi için kullanmaması dikkate değerdir. Müfessiri buna sevkeden amil, muhtemelen çocuğun cinsiyetinin önceden tahmin edilmesinin döneminde mevcut olmadığıdır. Dolayısıyla yağmurun inmesinden farklı olarak çocuğun erkek mi yoksa kız mı olacağını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini savunur.³⁷ Bu konuda başka bir görüş Celal Yıldırım tarafından gündeme getirilir:

"Rahimlerde olanı Allah bilir" ifadesi çocuğun kız veya erkek olacağını bilinmesinin mümkün; fakat çocuğun geleceğine ilişkin iyi mi yoksa kötü mü olacağı, cennete mi yoksa cehenneme mi gireceğinin Allah'tan başkası tarafından bilinmeyeceği anlamına gelir. Yağmur, Allah'ın meydana getirdiği bir oluşumdur. Bu ilk etapta hava tahmin ve tespit raporlarına ters düştüğü izlenimi verir. Fakat yağmurun meydana gelmesini sağlayan bir sünnetullah vardır. Bunları ise Allah'ın meydana getirdiği vurgulanır. Sünnetullah henüz belirtileri sevketmeden insanın bir tahminde bulunması mümkün değildir. İşte bundan dolayı bu ifadeden yağmurun yağma vakti, nereye yağacağı, belirtilerden önce Allah bilir neticesi ortaya çıkmaktadır."³⁸

Aslında aynı mantıkla gidildiği takdirde gelecekte dünyanın yaşının ve hayat süresinin hesaplanması durumunda, kıyametin kopuş zamanının tespit edilmesi mümkün olabilir. Öyle ki, günümüzde güneşin ışığının ne zaman yok olacağına dair birtakım hesaplamaların olduğunu biliyoruz. Şayet bilinmesi durumunda kıyametin kopuş zamanı gayb olmaktan çıkacak mıdır? Çünkü yağmurun yağma zamanı ve rahimlerde olanların günümüz teknolojik

36 Ebu'l-Ala Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, çev.: Muhammed Han Kayani ve diğerleri, İnsan Yay., İstanbul 1996, c. 4, s. 343.

37 Seyyit Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde*, çev.: Bekir Karlığa ve diğerleri, yy., ts., c. 11, ss. 493-494. Günümüz tıp dünyası, bazı müdahaleler yapılmak suretiyle çocuğun kız mı erkek mi olacağına önceden karar vermenin mümkün olduğu bir aşamaya gelmiş bulunmaktadır.

38 Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay., yy., ts., c. 9, ss. 4776-4777.

imkânlar vasıtasıyla tespit edilebilmektedir. Yeri gelmişken belirtilmelidir ki, günümüzde serbest meslek sahiplerinin bile olağanüstü bir durum söz konusu olmadığında yıllık bazda ne kadar büyüyeceği veya büyümeyeceği bile tahmin edilebilirken, bazı meslek gruplarında gelecekte ne kadar kazanıp kazanamayacağı büyük ölçüde belirlenebilmektedir.

Bazı değerlendirmelerde görülen bakış açısı birkaç yönden eleştirilebilir. Mesela evrensel bir kitabın farklı zaman ve zeminlerde farklı okunabileceği, nüzul sürecinde sayılan beş şeyin gayb olarak görülmesinin zamanla gayb kapsamından çıkabileceği ve evrensel bir kitabın bu şekilde okunmasında ve algılanmasında herhangi bir sakıncanın olmadığı dile getirilir.³⁹ Ayrıca âyette kıyametin ne zaman kopacağı bilgisinin Allah'a ait olduğu, kişinin nerede ve ne zaman öleceği, yarın ne kazanacağı bilgisine sahip olmadığı, bu bilgilerin sadece Allah'a ait olduğu vurgulanır. Diğer ikisi hakkında ise, gayb kapsamı dışına çıktığı, günümüzde sun'î yağmurlama ve çocuğun cinsiyetinin önceden tayin edilmesi gibi gelişmeler bunların gayb olması üzerinde bazı şüpheler doğurmuştur.⁴⁰ Aslında bu düşünceler, metinde mevcut ifadelerin nüzul sürecinde farklı bir şey söylediği, daha sonra gelen muhataplarına başka bir şey söylediği anlamına gelmektedir. Allah'ın sonsuz bilgisi ve din dili açısından bazı sorunlara yol açması mümkün değil midir? Veya herkesin kendi yaşadığı dünyanın algısıyla, birikimiyle metne yaklaşması ve bunun üzerinden çıkarımlar yapması ne kadar geçerli bir yaklaşımdır? Bu sorulara tatminkâr bir cevap vermeden Kur'an'ın evrenselliğiyle sorunu irtibatlandırmak, aslında metnin ne kadar kaygan bir zeminde durduğunu söylemekle eşdeğer bir tutum olsa gerek.

Konuyla ilgili olarak başka bir görüşte şu düşüncelere yer verilmiştir: "Âyette, yağmuru yağdırma eylemini Allah'ın yaptığı dile getirilir. Yağmurun ne zaman yağacağına dair bilgiden bahsedilmez. Burada üzerinde durulan ko-

39 Fethi Ahmet Polat'ın bu bağlamdaki ifadeleri şöyledir: "Beş bilinmeyen dediğimiz konulardan üç tanesi (kıyamet saati, yarının neler getireceği ve ölümün ne zaman, nerde geleceği) mutlak bilinmeyenler içerisinde değerlendirilse de, kalan ikisi (yağmurun yağması ve rahimlerde olanın akıbeti) her açıdan gayb kapsamına girmez. Bu grupta yer alan gaybi konuların bazı bölümleri, zaman ve zeminin değişmesine bağlı olarak gayb kapsamından çıkabilir. Geçmiş dönemde yaşayan müfessirlerin, dönemin şartlarına bağlı olarak bu âyetin tamamını gayb görmeleri de âyetin kısmen gayb olduğu tezi ile çelişmez. Evrensel bir kitabın bazı âyetlerinin farklı zaman ve zeminlere uygun olarak okunması, anlaşılması ve yorumlanması hakikati, doğal olarak bu tür bir imkânlar sahası yaratmaktadır." Fethi Ahmet Polat, "Kur'an Âyetleri Işığında Gayb Bilgisi ve Mugayyebâtı Hams (Beş Bilinmeyen)", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası*, 2004, c. 1, sayı: 2, s. 62.

40 Polat, agm, s. 57

nu eylemle ilgili olan bir konudur. Değilse yağmurun ne zaman yağacağına dair bilgi söz konusu değildir. Rahimlerle ilgili konuda ise anne karnında bu esrarengiz varlığın oluşumun dayandığı proje bilgisidir. Yoksa var olanın bilinmesi değildir.”⁴¹ Diğer iki konuda yağmur ve rahimlerde olanı Allah’ın bildiği fakat bunları da yalnız “Allah bilir” gibi bir sınırlama bulunmamaktadır. Bu ifadeden kesinlikle bu iki konuda Allah’tan başkasının bilgi sahibi olamayacağı anlamı çıkmaz. Eski tefsircilerin iddiasının aksine belirtilen iki konuda insanların önceden bilgi sahibi olabileceklerini gösterir.⁴² İbn Âşûr ise “Yağmur indirir” ifadesinin daha önceki haber cümlesine atıf olduğunu söyleyerek yağmurun indirme vaktinin Allah katında olduğunu belirtir. Mücerred manada bu cümle bir haber verme cümlesi değildir. Yine aynı şekilde “Rahimlerde olanı Allah bilir” ifadesinde anne karnında çocuğun geçirdiği dönemlerin ve tekâmülün bilgisi konusunda Allah tektir. Bunları insanların bilmesinin söz konusu olmadığını belirtir.⁴³

Bu konuda Taberî’nin yaklaşımı önemli olup âyetlerin tefsirinde şunları kaydeder:

“Kıyametin bilgisi Allah katındadır -kıyametin kopacağı saat. Ondan başka kimse bunu bilmez. Semadan yağmuru yağdırır - Allah’tan başka kimsenin buna gücü yetmez. Rahimlerde olanı bilir - dişilerin rahimlerdekini - hiçbir nefis yarın ne kazanacağını bilmez - hiçbir nefis yarın ne yapacağını [kazanacağını] bilmez. Yaşayan bir nefis ölümünün nerede olacağını bilemez. Bütün bunların hepsini bilen Allah’tan başkası değildir. O her şeyin bilgisine sahiptir. Ona hiçbir şey gizli kalmaz. O olmuş ve olacak her şeyden haberdardır.”⁴⁴

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi Taberî âyeti yorumlarken neyin gayb kapsamına girip girmeyeceğini dikkate almadan kendi tercihini açıklamıştır.

5. Sonuç

Daha önce bahsedilen sebep-i nüzul rivayetinde gaybla ilgili herhangi bir ayırma yer verilmezken son dönemlerde her nedense bu anlayışın dışına çıkılarak

41 Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Tefsiri*, Bayraklı Yay., İstanbul 2008, c. 15, ss. 174-175.

42 Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2012, c. 4, s. 345.

43 Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrir ve’t-tenvir*, ed-Daru’t-Tûnisîyye, Tûnus 1984, c. 11, s. 197.

44 et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, c. 8, ss. 6575-6576.

gayb'ın kapsamı ve anlamı konusunda bazı tartışmalar yapılmıştır. Oysa geleneksel tefsirlerde neyin gayb kapsamına girdiği veya girmediği gibi konular ilgi alanı dışındadır. Bu konuda yukarıda bahsedildiği gibi Allah'ın bilgisinden daha çok kudreti üzerine vurgular da mevcuttur. Yani yağmurun yağması, rahimlerde meydana gelen dönüşüm ve gelişmenin Allah'ın ilmi ve kudreti dâhilinde meydana geldiği belirtilerek bunların meydana gelmesi sizin arzu ve isteklerinize bağlı olarak gerçekleşmediği vurgusu daha ağır basmaktadır. Durum böyle olmasına rağmen hala bahsedilen iki alanın gayb kapsamından çıkarılması belki ilk etapta doğru yoruma ulaşıldığı intibamı verebilir; fakat yorumbilim açısından bazı sorunları gündeme taşıyabilir. Mesela gelen rivayetler aracılığıyla, daha önceki nesiller veya vahyin ilk muhataplarının böyle bir anlam örgüsüne sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Kaynağa en yakın olanların anlamadığı veya göremedikleri bir anlamın daha sonrakiler tarafından belirgin hale gelmesi acaba ne ile açıklanabilir? Bunun teolojik sonuçları nasıl ve ne ile yorumlanabilir? Veya Kur'an'ın anlam haritasının asırlar geçtikçe değişeceği veya yeni anlamların yüklenebileceği bir metin midir? Elbette Müslümanların pratik hayatlarında meydana gelen değişimler için çeşitli çıkarımlar vasıtasıyla gündelik hayatlarını zenginleştirmeleri söz konusudur. Bu zenginleştirme, mevcut rivayet malzemelerinden ve metinden yola çıkılarak yapılması gerekir. Değilse bu arzu edilen anlam, metin dili müsait olmadığı halde çıkarım yapılabileceği anlamı taşımamalıdır.

İlk dönemlerde müfessirlerin zihinlerinde gayb'ın üç olduğuna dair bir kurgu veya düşüncenin hâkim olmadığı söylenebilir. Onlar, böyle bir kaygıdan uzak olarak âyetleri yorumlamayı tercih etmiş görünmektedirler. Ne var ki modern dönemlere gelindiği zaman muhtemelen çocuğun cinsiyetinin önceden bilinmesine imkân veren gelişmelerin yaşanması veya hava tahmin raporlarının yüzde yüz olmasa da tahminlerinin güvenilirlik oranlarının yüksekliği bu konuda müfessirleri cesaretlendirmişe benzemektedir.

Bütün bunlar göstermektedir ki tefsir faaliyeti zaman zaman âyetin bağlamını aşan, ona yeni ve güncel anlamlar yüklenebilen bir faaliyet olarak göze çarpar. Bu ise muhatapların algı ve zihin dünyalarının farklılaşması ve metinlerinde bu açıdan yorumlanmaya müsait olmasından kaynaklandığı sonucuna varılabilir. Tefsir faaliyetinin böyle olması istenilen mananın çıkarılması anlamına gelmemelidir. En azından onu ilzam edecek geçmiş bir rivayet malzemesi ve sebep-i nüzûl gibi müfessirin başvurabileceği genel bir çerçeve gereklidir. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen ilmi keşiflere dayalı olarak iki alanı gayb kapsamından çıkararak sorunu ortaya koymak ve çözüme kavuşturmak, birçok soru ve sorunu beraberinde taşıyan bir yaklaşım biçimidir. Çünkü yorumbilim

açısından şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır: Vahyi tebliğ eden peygamberin anlamadığı veya günümüz diliyle ifade edersek yanlış anladığı âyetler günümüzün imkânlarıyla veya gelişmeleriyle daha net mi anlaşılacaktır. Yoksa Kur'an böyle bir metin midir? İlk dönem muhatapları veya sonra gelen muhataplar açısından anlamı değişen ve zamana göre anlamı dönüşen bir metin midir? Bu gibi soruların cevapları nasıl olacaktır? Evrensel olduğu iddia edilen bir metnin zaman geçtikçe anlamında değişimler mi olmaktadır. Veya ilerleyen tarihlerde hesaplamalardan yola çıkarak güneşin ışığının kalmayacağı bir dönemi tahmin edersek kıyamette gayb olmaktan çıkacak mıdır? Yoksa burada Razi'nin haklı olarak belirttiği gibi veya gözden kaçan bir görüş olarak Allah'ın gücüne ve kudretine mi vurgu yapılmaktadır? Yeryüzünde bütün varlıklar nihai anlamda Allah'ın gücüne ve kudretine boyun eğmişlerdir. Allah'tan habersiz yeryüzünde hiçbir oluş ve yaradılış imkânı yoktur.

Aslında başlarda söylemiş olduğumuz müslümanların Kur'an'la veya daha özelde tefsirle ilgilerinin nasıl olması gerektiği sorusunun cevabı büyük ölçüde "ilk muhataplarının ondan anladıkları ve yorumlama biçimleridir" şeklinde bir cevap verilmesi daha uygundur. Çünkü vahyin ilk muhatapları Kur'an'ın ilk elden anlamına sahiplerdi. Bunun ölçü olarak alınması zamanınızda tefsir alanında meydana gelen başıboşluğun dizginlenmesine yardımcı olacağı gibi daha ölçülü yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır.

Kaynakça

- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, yy., ts.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Tefsiri*, Bayraklı Yay., İstanbul 2008.
- el-Buhârî, Abdullah Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-sahîh*, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kâhire 1980.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., yy., ts.
- Derveze, M. İzzet, *et-Tefsiru'l-hadis*, Eksen Yay., yy., 1997.
- Duman, Zeki, *Beyânu'l-Hak (Kuran-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, Ankara 2006.
- el-Ferrâ, Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyâd, *Meâni'l-Kur'an*, Alemu'l-Kutub, Beyrut 2011.
- Gezer, Süleyman, *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu -Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2009.
- Gökkür, Necmeddin *Modern Türkiye'de Tefsire Yaklaşımlar*, Tefsire Akademik Yaklaşımlar II, ed. Mehmet Akif Koç-İsmail Albayrak, Otto Yay., Ankara 2013.
- Gürler, Kadir, "Kur'an'ın Re'y İle Tefsirini Yasaklayan Rivayetlere Eleştirel Bir Yaklaşım", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 3, sayı 5, c. 3, 2004/1, ss. 173-194
- İbn Âşûr, Tâhîr, *et-Tahrir ve't-tenvîr*, ed-Daru't-Tûnisiyye, Tûnus 1984.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru İbn Kesîr*, Daru Risaleti'l-Alemiyye, Beyrut 2010.
- İbn Manzûr, Cemaluddîn Muhammed, *Lisanu'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut 1990.
- el-İsfehânî, Râgîb, *Müfredât fî garîbi'l-Kur'an*, tahk.: Muhammed Halil Aytânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 2001.

- el-Kâfiyeci, Muhammed b. Süleyman, *Kitâbu't-tefsîr fi kavâidi ilmi't-tefsîr*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Yayına Hazırlayan İsmail Cerrahoğlu, Ankara 1989.
- Karagöz, Mustafa *Dilbilimsel Tefsir ve Kur'an'ı Anlamaya Katkısı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010.
- Karaman, Hayrettin ve Diğerleri, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2012.
- el-Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. el-Ensârî, *el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'an*, yy., ts.
- Kutub, Seyyit, *Kur'an'ın Gölgesinde*, çev.: Bekir Karlığa ve Diğerleri, yy., ts.
- Mevdûdî, Ebu'l-Ala, *Tefhimu'l-Kur'an*, çev.: Muhammed Han Kayani ve diğerleri, İnsan Yay., (c. 1-7), İstanbul 1996.
- Muğniye, Cevâd, *et-Tefsiru'l-kâşif*, Daru'l-Kitabî'l-İslamî, yy., ts.
- Mukâtil b. Suleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Suleyman*, tahk.: Ahmed Ferid, Daru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsiru'n-Nesefî*, Kahraman Yay., İstanbul 1984.
- Polat, Ahmet Fethi, "Kur'an Ayetleri Işığında Gayb Bilgisi ve Muğavvebatı Hams (Bes Bilinmeyen)", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası*, 2004, c. 1, sayı: 2, ss. 17-62.
- er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtilu'l-Gayb*, tahk.: Seyyid İmran, Daru'l-Hadîs, Kahire 2012.
- es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân Ebî Bekr *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1987.
- es-Suyûtî; el-Mahallî, Celâluddîn Abdurrahmân Ebî Bekr; Celâluddîn, *Tefsiru Celaleyn*, Mektebetu Yasin, yy., ts.
- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyan an tevi'li ayi'l-Kur'an*, tahk.: Ahmed Abdurrâzık el-Bekrî ve diğerleri, Dâru'l-İslam, Kahire 2009.
- el-Vahidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed en-Nisabûrî, *Esbabu'n-nüzûl*, Dâru İbn Kesir, Dimeşk-Beyrut 1993.
- Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay., yy., ts.
- ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvili fi vucûhi't-te'vil*, Dâru'l- Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 2003.
- ez-Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhan fi ulumi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, Beyrut 2001.